

1814.

ATLE NÆSS

I GRUNNLOVENS HUS

En bok om prinser og tjenestejenter,
riksforsamlingen og 17. mai

ILLUSTRERT AV LENE ASK

GYLDENDAL

Atle Næss

I Grunnlovens hus

*Gp d m o rtkøugt i vlgpguvglgpvg.
tkmh tuco rkpi gp i 3 0o ck*

Illustrert av Lene Ask

To gutter og en kongekrone

VED VINDUET I DEN SVENSKE KONGENS slott sto en gutt på nesten femten år og så ut over den kalde vinterbyen Stockholm. Han hadde mørkt, krøllete hår, brune øyne og smalt ansikt.

Det var februar 1814, den fjerde vinteren hans i Sverige, og prins Oscar begynte å venne seg til månedsvis med snø og is. Mama hadde ikke holdt ut kulda, hun flyttet hjem til Frankrike etter noen måneder på slottet. Men Papa og prins Oscar ble igjen i det nye landet.

Oscar var elleve år da livet hans brått ble snudd på hodet. Papa hadde vært en tapper og berømt general i den franske hæren da han en dag fikk et tilbud fra Sverige: Ville generalen kanskje bli kronprins i landet? Svenskene trengte en dyktig og modig mann til å styre landet sitt, for kongen var gammel, svak og hadde ingen barn.

Papa sa ja takk, og dermed flyttet de fra Paris til Stockholm, der folk tygde snus og drakk brennevin og det var vinter nesten halve året. Faren tok det svenske navnet Carl Johan. Han måtte ordne opp i det meste, for den gamle kongen brydde seg ikke med noe og lot den nye kronprinsen bestemme.

Selv fikk Oscar tittelen prins og hertug av Södermanland. Det var han ganske stolt av. Papa kom slett ikke fra noen kongelig familie, faren hans hadde vært en vanlig advokat. Og her sto Oscar som prins og hertug!

Oscar lærte seg fort svensk, mens Carl Johan aldri helt fikk taket på det fremmede språket. Derfor kunne Oscar hjelpe til og forklare ting for ham. Det var viktig å lære mest mulig. Oscar visste godt at det ikke kunne være lenge til faren tok over som konge. Da ville Oscar bli kronprins og stå for tur til å bli den neste kongen.

Konge! En gang ville den flotte kronen av gull bli plassert på de mørke krøllene hans og han ville bli konge av Sverige. Og av Norge.

For Sverige skulle overta Norge, det var alt bestemt. Papa Carl Johan var opptatt med å krige nede i Tyskland akkurat nå, men han skulle snart komme hjem og ordne opp med nordmennene. Det eneste som sto i veien, var at en trassig dansk prins hadde slått seg ned i landet og prøvde å sikre den norske kongekronen for seg selv og sin vesle pjukk av en guttunge.

Det kom aldri til å lykkes, det var Oscar sikker på. Hvordan skulle denne dansken klare seg mot den fryktede general og mektige kronprins Carl Johan? Og han selv, Oscar, var jo nesten en voksen mann og alt til stor hjelp.

Slike tanker fantes ikke i hodet på den danske prinsen som samtidig tumlet i snøen og lekte seg i hagen bak Amalienborg slott i København i Danmark. Frederik (som alle kalte Fritz) var ennå ikke seks år gammel, og syntes det var veldig morsomt å kaste snøball og skli på baken ned skråningene. Det var ikke ofte det var såpass med snø, og Fritz ville bare være ute sammen med kameraten Emil så lenge han kunne.

Det var faren til Emil som sa fra når de måtte inn. Han var «guvernør» for Fritz. Det betydde at så lenge faren til Fritz var i Norge, var det han som bestemte. Far het Christian Frederik.

Far hadde egentlig reist for å hjelpe den danske kongen med å styre Norge. Men noe hadde hendt. Fritz skjønnte ikke helt hvorfor, men nå var det blitt slik at Christian Frederik selv ville bli konge der oppe. Og da ville jo han, Fritz, bli kronprins og konge selv en gang!

En som skulle bli konge, måtte kunne mye. Hver dag måtte han sitte lenge stille og lære alt mulig. Lese var han alt ganske flink til, skrive var vanskeligere. Enda vanskeligere var det å snakke fransk, men det språket måtte en konge kunne. Han kjente igjen ganske mange ord når læreren sa dem. Han skulle nok få det til!

Prins Frederik ble kalt Fritz. Han var bare to år da foreldrene ble skilt.

Prinsesse Charlotte Frederikke var moren til Fritz.

JORDBÆR MED SALT PÅ

Både Oscar og Fritz savnet mødrene sine. Moren til Oscar likte seg så mye bedre i Paris enn i Stockholm at hun i mange år nektet å reise tilbake til mannen og sønnen. Det tok elleve år før Oscar så henne igjen!

Foreldrene til Fritz var skilt, noe som var helt uvanlig i 1814. Moren hans ble sendt til en annen by, og hun fikk ikke lov til å treffe gutten sin. I stedet sendte hun gaver og brev til ham. Fritz var så liten da hun dro at han ikke husket ordentlig hvordan hun så ut. Han hadde hørt at hun en gang hadde gitt ham jordbær med salt på i stedet for sukker. Da han ble større, skjønte han at det antagelig bare var noe farens familie sa så han skulle tro at moren var veldig slurvete. Han møtte henne aldri igjen.

Det store huset ved Andelva

SAMTIDIG MED AT FRITZ LEKTE med Emil i snøen i København, dro faren hans, prins Christian Frederik, til et møte med de mektigste mennene i Norge.

Det var midt i februar 1814. Prins Christian Frederik hadde vært i Trondheim for å samle støtte til planene sine. Nå red han sørover isen på Mjøsa, mot Eidsvoll. Han hadde nettopp sjekket hvordan det sto til med en avdeling norske soldater. De hadde ikke engang skikkelige uniformer, men fillete kapper i alle mulige farger. Og geværene deres! Mange av dem så ikke ut til å virke i det hele tatt.

Men Norge var et fattig land. Det var ikke så rart at soldatene var dårlig utstyrt. Prinsen håpet at de likevel ville slåss for landet – og for ham. Om det ble nødvendig.

I over 400 år hadde Norge vært styrt fra København. Danskekongen bestemte her i landet også. Men én måned tidligere, i januar 1814, hadde den danske kongen Frederik måttet gi fra seg Norge – til Sverige. Det hadde de største og mektigste landene i Europa, Østerrike, Russland og England, avgjort seg imellom.

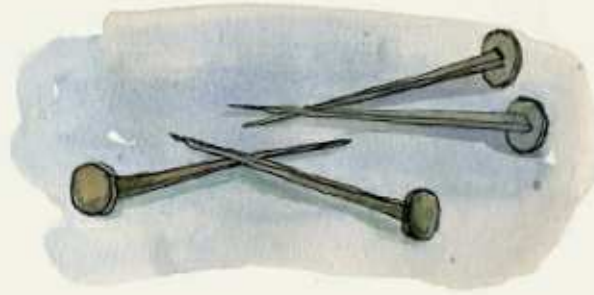
Hva nordmennene selv ønsket å være, danske, svenske eller kanskje selvstendig norske, var det ingen som spurte om. I Danmark-Norge, som nesten alle andre steder i verden, var det kongene og rådgiverne deres som bestemte. Folket selv hadde lite å si, de måtte pent finne seg i det herskerne fant på.

Da han kom til Minnesund ved sørspissen av Mjøsa, ble prinsen glad. Der ventet bestevennen hans i Norge, Carsten Anker. Anker hadde bodd i København i mange år, og de to var blitt godt kjent der. Men nå hadde Anker kjøpt Eidsvolls Jernverk og flyttet tilbake til Norge.

Carsten Anker bodde i jernverkets hovedbygning på en høyde like over Andelva. Det var et av de fineste husene i Norge. Han bodde alene i det store huset nå. Kona hans, Hedevig, hadde reist til København for å søke legehjelp til datteren deres, som var blitt syk. Men datteren døde der nede.

Det vil si – Carsten Anker bodde der uten familien sin, men han var ikke alene. I et stort hus som dette trengtes det tjenere, for det var masse arbeid

som måtte gjøres. Maten skulle forberedes, lages og serveres. Noen måtte bære ved og fyre opp i alle ovnene i huset når det var kaldt, tenne oljelampene og vokslysene når mørket kom, hente vann til vaskefatene og tømme pottene og dobøttene. Det kom stadig gjester og forretningsforbindelser til Verket, og siden det var veldig tungvint å reise med hest og kjerre på dårlige veier, ble de gjerne værende noen dager når de først var kommet.

JERNVERKET PÅ EIDSVOLL

Da Carsten Anker flyttet til Eidsvoll og kjøpte jernverket, ble han sjef over mange arbeidere og fikk mye å passe på. Et jernverk var en stor bedrift, med gruver, smelteovner og ikke minst store vannhjul. Hjulene drev stemplene som knuste jernmalmen og hammerne som banket jernet ut til spiker eller andre nyttige ting. Derfor lå verket ved Andelva, der vannet strømmet stritt og drev vannhjulene rundt.

Carsten Ankers hus var rommelig og flott, så prinsen hadde bedt om å få bruke det til et viktig møte. For han hadde en plan: Han ville si både til folk i Norge og til de mektige landene i Europa at det som hadde skjedd, ikke var riktig. Hvorfor skulle landet legges under Sverige og denne franske generalen? Selv om han kalte seg kronprins Carl Johan aldri så mye, var han slett ikke av en ordentlig kongelig familie.

Prins Christian Frederik, derimot, var fetter til den danske kongen og mente at han hadde arverett til Norge. Nå ville han stå fram og si at han var den riktige kongen av Norge, og at sønnen Fritz kunne bli konge etter ham igjen. Han var helt sikker på at nordmennene ville bli glade, for på den måten ville de jo få *ukø gi gp* kongefamilie og slippe å bli styrt fra Danmark eller Sverige. Norge ville rett og slett bli et eget, selvstendig land.

Prins Christian Frederik, 27 år gammel, i dansk militæruniform.

Carsten Anker eide Eidsvollsbygningen.

Danske Hedevig giftet seg med Carsten Anker da hun var 21 år. De fikk fire barn.

Det var snø våren 1814. De som skulle til Eidsvoll, måtte bruke hest og slede.